

Tutoyeren in de klas

“Dag, ik ben Désirée, jullie nieuwe leraar Maatschappijleer. Zullen we maar ‘je en jij’ zeggen, tegen elkaar?” Sommige leerlingen moeten wel even slikken van dat getutoyeer. Vier op de vijf geënquêteerden spreken hun ouders met je en jij aan, aldus Hanny Vermaas, maar 82% van de middelbare scholieren anno 2002 zeiden in principe ‘u’ tegen hun leraar of lerares.¹ Inmiddels zal dat percentage wel een stukje gezakt zijn, maar in het algemeen geldt nog steeds dat ouderen en gezagsdragers de aanspreekvorm ‘u’ mogen verlangen zolang ze niet uitdrukkelijk in een vrijere omgangsvorm hebben toegestemd. Overigens neigt onze egalitaire samenleving tegenwoordig wel tot het wederkerigheidsprincipe: iedere volwassene die door een Ander met ‘je en jij’ wordt aangesproken, verwerft daarmee het recht die Ander eveneens te tutoyeren.

Student Mark is weliswaar meerderjarig, maar hij volhardt in zijn gewoonte om ‘u’ tegen zijn docenten te zeggen (Scholierenforum 10/10/2019).² Een paar forumgenoten steunen hem in die gewoonte: tegen je vrienden zeg je ‘je en jij’ maar niet tegen je leraar, je bent hem of haar nou eenmaal respect verschuldigd, of misschien is respect niet het juiste woord (want vriendschap omvat net zo goed wederzijds respect), het punt is eigenlijk dat je de leraar als je meerdere respecteert, dat je daarom formeler met hem of haar omgaat en dat je in dat verband striktere beleefdheidsregels in acht neemt. Mark heeft in zijn school- en studiecariëre echter één uitzondering gemaakt. Dat was tegenover iemand “die zich niet als een docent gedroeg. Hij maakte vaak grove grappen die ten koste gingen van de verlegen studenten in de klas. Zo maakte hij bij veel spanning al gauw (...) wat grappen over ‘die gekke Chinezen’ omdat er een geadopteerde Chinese jongen in onze klas zat. [Die klasgenoot vond dat heel onprettig], maar durfde [er] niets [van] te zeggen. Ook heeft hij een keer een studente uitgemaakt voor ‘dom wijf’ en kregen de jongens vaak dingen als ‘ezel’ en ‘varken’ naar hun hoofd als ze hem niet begrepen.” Dus wat Mark betreft, heeft deze docent, door zijn respectloze gedrag jegens z’n studenten, zijn recht op de formele aanspreekvorm verspeeld.

In de forumdiscussie werd als criterium geïntroduceerd dat een leidinggevende (‘een meerdere’) het recht heeft zich met ‘u’ te laten aanspreken. Daarmee creëert hij (zij) de afstand die hij nodig meent te hebben om zijn leiderschapsfuncties met voldoende gezag te vervullen. Maar dat recht komt niet alleen managers, afdelingschefs en teamleiders toe. Ook ambtsdragers (zoals rechters, examinatoren, politieagenten, docenten en professionele hulpverleners) leren in hun opleiding dat ze hun professionele onafhankelijkheid niet in gevaar mogen brengen en daarom voldoende *professionele distantie* tegenover hun cliënten moeten bewaren. Zodoende trachten leraren te waarborgen:

- a) dat hun gezag als deskundige op hun vakgebied, als taaksteller, als leider van groepsprocessen en als beoordelaar van leerprestaties niet op het spel wordt gezet; en dat hun overwicht in relatie tot hun leerlingen niet wordt ondergraven;
- b) dat ze hun professionele plichten integer vervullen jegens iedere leerling: rechtvaardig, met professionele moed en wars van weekhartigheid;
- c) dat ze zich niet overgeven aan tijdverslindende koetjes en kalfjes, gênante ontboezemingen of een misplaatst streven naar persoonlijke authenticiteit;³ en dat ze hun angst voor de professionele eenzaamheid (en hun persoonlijke behoefte om aardig gevonden te worden) in bedwang houden;
- d) dat ze niet chantabel zijn; dat ze zelfs de schijn van kreukbaarheid, vriendjespolitiek of egoïstisch eigenbelang vermijden; en dat ze het maatschappelijk vertrouwen in de professionele beroepsuitoefening in stand houden;
- e) dat binnen de klas niet de indruk kan ontstaan dat een klasgenoot het lieverdje van de leraar is of zelfs wordt voorgetrokken;
- f) dat ze zichzelf beschermen tegen te grote persoonlijke betrokkenheid op de belangen of het welzijn van de leerlingen, vooral als dat afbreuk zou doen aan evenwichtige vervulling van hun professionele taken of als dat hun persoonlijke belastbaarheid te boven zou gaan;
- g) dat ze niet in de verleiding komen de macht die met hun functie verbonden is, te misbruiken, bijvoorbeeld door leerlingen respectloos te bejegenen, door toe te geven aan amoreuze neigingen of door leerlingen gunsten te vragen die ze gezien hun afhankelijkheidsrelatie niet durven te weigeren.

¹ <http://taalschrift.org/reportage/000851.html> (interview 15/7/2005)

https://www.lotpublications.nl/Documents/60_fulltext.pdf (dissertatie 2002)

² <https://forum.scholieren.com/showthread.php?t=1955392> (10/10/2019)

³ https://conference.pixel-online.net/conferences/edu_future/common/download/Paper_pdf/SOE14-Bruyckere.pdf (2011)

Wanneer leraar en leerling besluiten elkaar te tutoyeren, nemen ze dus het risico dat ze het kind (de nodige professionele distantie) met het badwater weggooien. Toch kan Désireé goede, professionele redenen hebben om tot een wederzijds 'je en jij' over te gaan. Op die manier tracht ze bijvoorbeeld aan te sluiten bij de pedagogische benadering die leerlingen in de 'je en jij cultuur' van het ouderlijk gezin ondervinden.⁴ Met 'je en jij' hoopt ze tot uitdrukking te brengen:

1. dat zij enerzijds *de autonomie van haar leerlingen* respecteert maar dat zij anderzijds hoge verwachtingen jegens hen koestert: dat ze zich persoonlijk inzetten in hun leerproces en dat ze zich als zelfstandige werkers opstellen (waarbij voor haarzelf de rol van faciliterende mede-werker is weggelegd);
2. dat zij van haar kant *een respectvolle houding* jegens de leerlingen kiest maar dat zij ook aan hun kant verwacht dat ze haar respectvol bejegenen en dat ze daarbij rekening houden met haar professionele verantwoordelijkheden als deskundige op haar vakgebied en als beoordelaar van hun voortgang in de richting van de gestelde onderwijsdoelen;
3. dat zij het tot haar taak rekent *een warm en veilig leer- en werkklimaat* voor haar leerlingen te scheppen en een vertrouwensband te creëren;
4. dat zij niet onverschillig en afstandelijk haar lesjes wil afdraaien maar dat zij de belangen van haar leerlingen tot rechtsnoer neemt, dat zij zich laat leiden door een *taak- en doelgerichte betrokkenheid* op hun leerproces, en dat de leerlingen haar daarop mogen afrekenen;⁵
5. dat zij geen hoge drempels opwerpt: ze wil binnen de grenzen van haar leraarsrol toegankelijk zijn voor haar leerlingen.

Wes Holleman

weblog onderwijs 22-10-2019

<http://www.onderwijsethiek.nl>

Tekstkader: Een bloemlezing van je en jij in het onderwijs

<https://www.digibron.nl/search/detail/a40d22369c716fd2fb0096ffb4c10537/jijen-en-jouen> (30/11/2001)
<http://www.onderwijsblad.nl/article.asp?ArtikelID=4018> (9/10/2004)
<https://www.nemokennislink.nl/publicaties/u-of-jij-wat-moet-je-nou/> (9/4/2007)
<http://arno.uvt.nl/show.cgi?fid=80457> (masterscriptie 2008)
http://www.delokaleeducatieveagenda.nl/bookups/Kamerbrief_Ouderbetrokkenheid_29_november_2011.pdf
(Kabinet Rutte I, VVD plus CDA, met gedoogsteun van PVV, Marja van Bijsterveldt op OCW, zie pp. 5-6)
<https://www.beteronderwijsnederland.nl/forum/scholen-mogen-volgens-de-minister-ouders-aanspreken-op-hun-verantwoordelijkheden/#comment-213066> (30/11/2011)
<https://www.beteronderwijsnederland.nl/forum/geen-je-of-jij-tegen-de-leraar/> (1/12/2011)
<https://dickvanderwateren.nl/2011/12/05/respect-voor-leraren-moet-weer-terug/> (5/12/2011)
<https://www.startpagina.nl/v/werk-onderwijs/vraag/295961/14-jarige-u-zeggen-docent/> (27/1/2012)
<http://nederl.blogspot.com/2012/05/he-professor.html> (10/5/2012)
<http://nederl.blogspot.com/2012/09/uw-pijn.html> (14/9/2012)
<http://milfje.blogspot.com/2013/04/jij-en-u-tegen-leraren-onbeleefd.html> (4/4/2013)
<https://www.volkskrant.nl/columns-opinie/laten-we-het-woordje-u-in-ere-herstellen~b39c8130/> (21/1/'14)
<https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/eeherstel-van-het-woordje-u~bd85a170/> (25/1/2014)
<https://openaccess.leidenuniv.nl/bitstream/handle/1887/32619/Eindversie%20scriptie.pdf?sequence=1>
(masterscriptie 2013-2014)
https://forum.viva.nl/kinderen/de-plaats-van-de-leerkracht-en-tutoyeren/list_messages/366521 (6/2/2017)
<https://www.ukrant.nl/magazine/yo-professor-of-dag-mijnheer/> (5/2/2018)

⁴ Zie echter <http://arno.uvt.nl/show.cgi?fid=80457> (masterscriptie 2008)

⁵ Zie ook: <http://www.onderwijsethiek.nl/onderwijs/mediated-intimacy/> (9/10/2009)
<http://www.onderwijsethiek.nl/onderwijs/gebrek-aan-professionele-distantie/> (26/7/2010)
<http://www.onderwijsethiek.nl/onderwijs/professional-betrokkenheid-en-distantie/> (3/11/2015)